

6. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал // Визвольний шлях. – 1969. – № 7-8.

7. Мартинюк І. Національне виховання: теорія і методологія. – К., 1995.

Голець М.

Науково-дослідний інститут мовознавства

ДО ІСТОРІЇ ТВОРЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ

В Україні назріла актуальна проблема розробки педагогічної термінології на українознавчій основі. Розв'язання цієї проблеми потребує вивчення основних понять пізнавальної діяльності дитини раннього віку в працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Сучасні термінологічні дослідження педагогічних та психологічних термінів сприяють створенню терміносистеми з проблем розвитку і виховання малюків. Потужний шар нашої педагогічної термінології пов'язаний з давньою українською мовою, давньогрецькою та латиною. Однак, запозичуючи терміни, варто дотримуватись українознавчих засад термінотворення. Коли це справді інтернаціональний термін, яким послуговується наука різних країн і якщо назва в дану галузь вносить нове поняття, потрібно підшукати український відповідник. Систематичне порівняння наукових дефініцій із тлумаченням значення слів та словосполучень в літературних джерелах та словниках дає змогу виявити відомі історичні обставини за якими українська термінологія іде шляхом іншомовних запозичень та їх адаптації на українському ґрунті. Найважливішим і найперспективнішим шляхом українського педагогічного термінотворення є збагачення терміносистем за рахунок власних лексичних ресурсів.

На позначення пізнавальної діяльності дитини раннього віку, українська педагогічна термінологія як лексична система володіє багатьма власними ресурсами, які сягають своїми джерелами періоду Київської Русі. Періодом початкового формування майбутньої педагогічної термінології можна вважати XI ст. Збереглися твори XI ст. щодо виховання: збірники законів “Руська правда” Ярослава Мудрого і “Правда” Ярославовичів (його синів), Іларіона “Повчання про корисність душевну”, “Слово про закон і благодать”, “Повчання своїм дітям” Володимира Мономаха, “Житіє Євдокії Полоцької”, “Повчання дітям” ченця Ксенофонта, низка часописів та листів [8, 13]. Ці твори залишили слід в історії педагогіки як зразки формування педагогічних понять, опису народних традицій

виховання дітей у сім'ях, ставлення батьків до дітей та вшанування материнства і дитинства.

У XV–XVIII ст. створюються передумови формування майбутньої наукової педагогічної термінології. Незважаючи на знищення ординськими завойовниками в XIII ст. писемних пам'яток Київської Русі та більш давніших часів, у XV–XVI ст. відновлюється високий рівень освіченості українського народу. У цей період українська мова збагачується новими поняттями через посередництво інших європейських мов. В українську мову проникають латинізми та грецизми в зв'язку з запровадженням у школах грецької мови як одного з предметів навчання [13].

У XVII–XVIII ст. в літературних джерелах української мови з'являється багато понять на позначення душевного розвитку дитини раннього віку. Набувають конкретного поняттєвого значення велика група тих термінів, які є основними для педагогічної терміносистеми на позначення розумового розвитку дитини: "свідомість", "душа", "педагог", "воля", "здібності", "школа", "немовля", "почуття", "дія уяви", "інстинкт", "образ", "образи речей", "увага", "роздум", "пізнання", "ум", "розум", "зір", "слух", "осязання", "здібності", "уміння", "навички" тощо [12, 17].

Вагомий внесок у теорію пізнання виявили погляди французького мислителя ХУІІ ст. Р.Декарта, де він розмірковує про значення уяви та представлення в мисленні людини. У праці "Опис людського тіла. Про утворення тварини" мислитель прагне внести нові положення в філогенетичні закономірності розвитку людського організму. Він вказує на "безкінечну прірву між внутрішнім життям тварини і людини" і намагається довести потребу людини підніматися умом вище уяви до представлення [7]. Причина, чому більшість впевнена, що важко пізнати Бога і зрозуміти, що таке душа в тому, відзначав Р.Декарт, що вони звикли все розглядати за допомогою уяви, яка являє собою лише окремий вид мислення про матеріальні речі. У XVIII ст. богослов Ф.Прокопович виступає прихильником дослідження пізнавальної діяльності немовлят. З'ясовуючи, на підставі якого знання немовля торкається грудей матері, стискає і висисає її, формулює низку понять пізнавальної діяльності в пору раннього дитинства [12]. Прокопович дає визначення природного інстинкту виходячи з дії уяви та розмірковує про відмінність між поведінкою людини і тварини. "Людина наділена світлом розуму та свободою волі, а тварини мають лише природний інстинкт, а тому не діють ні вільно, ні відповідно до вибору" [12, С. 185]. За дією уяви Прокопович пояснює природу виникнення бажань: "Інстинктом природи є не що інше, як дія уяви, яка призначена для доведення відповідності або невідповідності і яка визначає бажання... [12, С.186]".

Визначним досягненням української психологічної думки XVIII ст. є виокремлення низки понять пізнавальної діяльності людини в працях Г.С.Сковороди. У XVIII ст. український філософ Г.С.Сковорода в праці "Ікона Алквіадська" використовує дієслівну форму поняття "представлення" для

порівняння процесу розвитку мислення у різних народів. "Вот зачем херувімскія сія животны представляет Іезекіиль крилатыми, четвероногими, многоочитыми, везущими колеса многоочитыя. «На неже мѣсто, аще зряше начало едино, зъница вѣчности идяху вслѣд его!» Будьто бы в очах их высокое оно око, зъница вѣчности и во свѣтъ свѣтъ истинный, а в солнць новое заключалося солнце. "Аки было коло в колеси". Он же видит средь сих животных, горящие захаріевскіе свѣчи. Извѣстно, что древніе свѣчою, лампадою і оком міра называли солнце, а человек есть маленький мирик" [17, С.24].

У другій половині ХІХ ст. в Україні з'являються наукові педагогічні праці російською мовою К.Д.Ушинського, М.І.Пирогова, П.Д. Юркевича, Л.М.Модзалевського. Вони стали основою формування наукової педагогічної термінології. Історик педагогіки Л.М.Модзалевський у праці " Нарис історій виховання і навчання" відзначає, що є народи які живуть миттєвими враженнями, їх мова бідна словами бо відсутні виразні представлення про вчорашній і завтрашній день [9, с.10]. Богослов П.Д.Юркевич у праці "З науки про людський дух" намагається довести, що мислення людини лише за дією уяви без допомоги чітких і ясних представлень відповідає лише нацохвилинним потребам і є байдужим до об'єктивного плину речей [23, С.177]. Бажання приємного і корисного притаманні як людині, так і тварині, але для тварини вони є метою життя, якою вона не вважатиме жертвувати в ім'я інших цілей. Розмежування інстинктивних потягів та розумових і душевно-сердечних проявів людської душі відрізняє, на думку П.Д.Юркевича, мислення людини від проявів бажань приємного і корисного у поведінці тварин.

У ХІХ ст. І.Я.Франко виступає "законодавцем імен" в українській мові та педагогічній термінології зокрема. І.Я.Франко висвітлює в своїх творах низку психологічних і педагогічних понять які випереджають свій час і потребують ґрунтовного дослідження для застосування в сучасній теорії пізнання: "виображення", "розбудження духовних обдарувань дитини", "природна, моральна і громадська гідність матері", "навчання матері", "наука для жінки", "духовна освіта", "моральні основи родинного життя" та інші [22].

Наступний етап у творенні української педагогічної термінології припадає на початок ХХ ст. Ядром педагогічної терміносистеми на позначення пізнавальної діяльності дитини раннього віку є праці В.М.Бехтерева і І.О.Сікорського, засновника першого в світі Інституту дитячої психології в м. Києві [2-3;15-16;]. Праці вчених перекладаються іноземними мовами. Автори навчального посібника "Теорія особистості" А.Хел, Д.Зіглер розглядають вчення В.М.Бехтерева про основи рівноваги й орієнтації в просторі, наукові положення про розвиток представлень у ранню пору дитинства, поняття "поєднувальний рефлекс" одним з найвидатніших досягнень сучасності [19].

І.О.Сікорський є одним з перших у світі вчених, що розвинув вчення В.М.Бехтерева про функції рівноваги й орієнтації в просторі та обґрунтував необхідність розвитку відчуття осязання дитини раннього віку як необхідної умови її просторових представлень. Це спонукало авторку дослідження до пошуку шляхів розв'язання проблеми мікрогенези сприймання дитини раннього віку в процесах побудови образу. Для створення методик виховання малюка насамперед виникла потреба відновлення в українській мові понять “осязання”, “представлення” “виображення”, що використовувались у творах стародавньої-художньої, літописної літератури. Результати дослідження знайшли відображення в праці: “Про первинне значення поняття "осязання" в літературних пам'ятках України XI – XVIII ст. та необхідність його поновлення в українській мові” [5]. Варто відзначити, що давньогрецький філософ Аристотель визначив відчуття осязання першим естетичним відчуттям зародку дитини ще в лоні матері, а відчуття дотику його посередником. (У сучасній англійській мові для позначення відчуття осязання послуговуються поняттям "taction", в німецькій мові “tastgefühl”, що в перекладі укр. мовою – “дотик”) [1, 2, 3, 15].

Протягом ХХ ст. українська педагогічна термінологія пройшла складний шлях розвитку – від прямого запозичення лексичних одиниць із російської та західноєвропейських мов до вироблення власних термінологічних систем. Напрацювання вчених різних історичних епох у створенні наукової педагогічної термінології знайшли відображення в словниках української мови.

У словниках української педагогічної термінології ХХ ст., у цілому, на високому рівні викладені правила словотворення, зміст понять, але не можна, однак, погодитися з тим, що в них відсутні деякі терміни на позначення процесів розвитку людського мислення і, зокрема, дитини раннього віку. Змішання понять призвело до того, що поняття "уява", "представлення" і "виображення", які характеризують послідовність процесу розвитку дитячої думки з перших місяців життя замінено одним поняттям "уявлення". Це можна підтвердити прикладами перекладу з російської мови низки понять у праці К.Д.Ушинського "Людина як предмет виховання" [20, Т.5., С. 273; 21, Т.4, С.273;]

Серед них: 1. процесс воображения – процес уяви; (має бути укр. мовою – процес виображення); 2. воображение пассивное – уява пасивна; (має бути укр.мовою – виображення пасивне); 3. воображение активное – уява активна;(має бути укр. мовою – виображення активне); 4. связь представлений – зв'язок уявлень; (має бути укр. мовою – зв'язок представлень); 5. представляют – уявляти (має бути укр. мовою – представляти); 6. мыслим о том, что воображаем – мислимо про те, що уявляємо (має бути укр.мовою – мислимо про те, що виображуємо).

У Російсько-українському словнику подано п'ять значеннєвих груп слова представлення, де три з них рекомендують застосовувати в значенні уявлення:

1.(дії) подавання, подання; представлення; показування; наведення; приставлення; знайомлення; рекомендування; уявлення; уявлення; 2. (письмової доповіді) подання; 3.(театр.) вистава; 4.(філос., псих.) уявлення; процес уявлення; 5. (знання) уявлення; давати уявлення про що [14, с.756].

У процесі пізнавальної діяльності дитини має місце послідовність мовленнєвої діяльності, де поступово дитина розвиває свою розсудкову діяльність від простих уявлень про явища і предмети оточуючого світу до їх представлення та виображення. Аналіз лексичного значення слів показує виникнення явищ омонімії та полісемії в застосуванні термінів "уявлення", "представлення" та "виображення" в сучасній українській мові (слово має декілька лексичних одиниць; різні значення одного і того ж слова). У Словнику синонімів української мови подано в одній значеннєвій групі поняття "уявляти" і "виображувати" [18, С.818].

Порівняльний аналіз значення слів у німецькій мові показує, що поняття "уявлення" (die Ahnung) і "представлення" (die Vorstellung) мають окремі дефініції.

Сучасні українські психологи використовують поняття уяви для пояснення пізнавальної діяльності й приписують їй універсальне значення. Розглянемо визначення терміна "уява" у навчально-методичному посібнику "Основи психології і педагогіки": "Уява – психологічний пізнавальний процес, що виражається: 1) у побудові нового образу; 2) у створенні програми поведінки, коли проблемна ситуація невизначена; 3) у створенні образу, який відповідає опису об'єкта тощо [10]."

У сучасних українських педагогічних і психологічних словниках, підручниках та навчальних посібниках відсутні визначення деяких понять на позначення пізнавальної діяльності дитини раннього віку: "процес виображення", "виображення активне", "виображення пасивне," "зв'язок преставлень" бо пізнавальна діяльність характеризується переважно за дією уяви.

Авторкою дослідження розроблені і апробовані методичні рекомендації з розвитку відчуттів та розширення орієнтування в навколишньому житті дітей віком 2-4,5 місяців, де застосовуються нововведення в педагогічну термінологію [5, 6]. Результати досліджень підтвердили потребу виховання дітей з перших місяців життя. Виховні заходи мають передбачати систематичний розвиток усіх наявних природних задатків у фізичній, моральній та розумовій сферах. Головним завданням виховання дитини у цьому віці є розвиток пізнавальної діяльності, що характеризується:

– фізіологічними ознаками дозрівання провідних шляхів центральної нервової системи та провідних шляхів нервової системи серця;

– психофізіологічними ознаками розвитку мислення дитини: внутрішнім та зовнішнім зоровим зосередженням, слуховою увагою, першими актами пригадування та впізнавання дорослих;

– ознаками формування перших етичних та естетичних емоцій: перше осягнення Бога, почуття добра, справедливості, самообмеження, прямоти у спілкуванні з дорослими, почуття вишуканості та сприйняття прекрасного.

Двомісячна дитина, за умов нормального психофізіологічного розвитку, спостерігаються перші ознаки мисленнєвої діяльності. Дитина прагне спілкуватися з дорослими, виявляє ознаки зорового та слухового зосередження. На четвертому місяці життя дитина використовує сенситивні можливості організму й виявляє похвалене, емоційне ставлення у спілкуванні з дорослими: реагує на словесне звернення, упізнає близьких людей (мислить про те, що виображує).

Для успішного розвитку в дитини мисленнєвої діяльності рекомендується проводити спеціальні ігри-заняття. Заняття проводять індивідуально й допомагають дитині розвивати вміння та навички, якими вона не може оволодіти без допомоги дорослих. Систематичні заняття сприяють гармонійному розвитку провідних шляхів нервової системи серця, головного мозку. У дитини поступово розвиваються зір, слух, осязанна чутливість, перші *представлення* про простір.

Велике теоретичне значення у розвитку мисленнєвої діяльності дитини має нововведення в українську педагогічну думку поняття "*вища розумова діяльність*". Першість у вивченні явищ "вищої розумової діяльності" має належати українському психологу, психіатру, педагогу І.О.Сікорському. У працях: "Хід розумового і морального розвитку в перші роки життя" (1901), "Душа дитини" (1911) український вчений вводить поняття "психічний акт пізнавальної діяльності", "психічні явища вищого порядку", "процес вищого духовного поступу" які розмежовували нервові та психічні акти в пізнавальній діяльності дитини раннього віку [15, 16]. Одним з перших зарубіжних вчених ввів поняття "вищої розумової діяльності" канадійський нейрохірург Уайдлер Пенфільд. Він досліджував у 30-і роки ХХ ст. в Інституті неврології в Монреалі локалізації функцій мозку та збереження довготривалої пам'яті [24]. З ліквідацією Інституту дитячої психології в м.Києві, на початку ХХ ст., психологи-матеріалісти ввели поняття "*вища нервова діяльність*". Одним із основоположників матеріалістичного вчення про "*вищу нервову діяльність*" був І.П.Павлов [11]. Вища нервова діяльність пояснюється сучасними психофізіологічними дослідженнями функціонуванням двох сигнальних систем. Перша сигнальна система визначається як сукупність нервових процесів, що виникають у корі великих півкуль головного мозку під час безпосередньої дії подразників зовнішнього та внутрішнього середовища на рецептори (І.П.Павлов,

1922). Друга сигнальна система як особлива форма вищої нервової діяльності складається суспільно-трудовою діяльністю людини і дає можливість позначати й узагальнювати за допомогою спеціальних словесних символів різноманітні подразнення у складні сполучення і взаємовідношення.

На нашу думку, введення поняття "вища розумова діяльність" спонукатиме науковців України до нових досліджень які гідно продовжать наукові дослідження І.О.Сікорського. Варто постійно поглиблювати поняття "вищої розумової діяльності", "психічних явищ вищого порядку" виходячи з результатів наукових досліджень у сфері фізіології, нейрофізіології, психоневрології. Вища розумова діяльність є керівником нервової діяльності в поєднувальній діяльності психічних та нервових процесів. Світло розуму відображається в нервовій системі як світловий промінь чи звукова хвиля. Вища розумова діяльність у сфері пізнання є керівником нервової діяльності, діє незалежно від почуттів людини, витворює розумові здібності для осягнення сутності речей, вічної істини. Вища розумова діяльність людини керує нервовими процесами за допомогою істинного пейсмейкера серця першого порядку (пейсмейкер – *pace maker*, з англ.: водій ритма), який виникає в ньому з моменту зачаття. Так знаходимо нові підтвердження й строгі наукові визначення в сучасних дослідженнях вчених український феномен "філософії серця".

Проведене дослідження наукових і літературних джерел показує, що серед нових термінів, які потрібно вводити в українську медичну та педагогічну термінологію на позначення процесів пізнавальної діяльності дитини раннього віку, найважливішими є: "представлення", "виображення", "осязання", "поєднувальний рефлекс", "вища розумова діяльність". Усі ці терміни мають бути закладені в українські педагогічні й психологічні словники з орієнтацією на те, що існують еталони цих найменувань у працях вітчизняних і зарубіжних вчених.

Література

1. Аристотель. Исследование о душе: Пер. с древнегр. – Казань: Типография Императорского Университета, 1885. – 98 с.
2. Бехтерев В.М. О значении органов равновесия в отношении развития наших представлений о пространстве // Избранные сочинения. – М.: Медгиз, 1954. – С. 120-153.
3. Бехтерев В.М. Исследование функций мозговой коры с помощью естественных сочетательных рефлексов. Значение этого метода по отношению к центрам внутренних органов и различных секретий. – Там же. – С. 169-177. – 527 с.
4. Бехтерев В.М. Вопросы воспитания в возрасте первого детства. – С.Петербург: Типография В. М.Вольфа, 1909. – 39 с.

5. Голець М.І. Про первинне значення поняття "осязання" в літературних пам'ятках України XI–XVIII ст. та необхідність його поновлення в українській мові // Праці 5-ї Міжнар. конф. «Слово Світ – 1998» Львів: Львівська політехніка, 1998. – С. 231-234.
6. Голець М.І. Етика матері й дитини. – К.: Тираж, 1999. – 200 с.
7. Декарт, Рене. Сочинения: В 2-х т. Пер. с франц. – М.: Мысль, 1989. – Т. 1: Описание человеческого тела. Об образовании животного. – С. 423-460.
8. Кононенко П.П. Українознавство: Підручник. – К.: Заповіт, 1994. – 320 с.
9. Модзалевский Л.М. Очерк историй воспитания и обучения. – С.Петербург: Изд. Н.Г. Мартынова, 1892. – 433 с.
10. Основи психології і педагогіки: Навчально-методичний посібник / О.В.Скрипченко, Бушай І.М., Скрипченко Л.О. – Чернігів: ВК "Деснянська правда", 2001. – 120 с.
11. Павлов И.П. Полное собрание сочинений: В 6-и т. – М.: Медгиз, 1951. – Т. 4: Обоснование и история принципиальной методики исследования работы больших полушарий. – Понятие рефлекса. – Разнообразие рефлексов. – Сигнальная деятельность больших полушарий как самая общая физиологическая характеристика их. – 451 с.
12. Прокопович Феофан. Вибрані твори: В 3 т./ Наук. думка. – К.: 1980. – Т.2: Логіка. – 550 с.
13. Романець В.А. Історія психології епохи Відродження. – К.: Вища школа, 1988. – 408 с.
14. Російсько-український словник в 3-х т. – К.: Наукова думка, 1970. – 3 т. – 756 с.
15. Сикорский И.А. Ход умственного и нравственного развития в первые годы жизни. – К.: Литотипография И.Н. Кушнерова и Ко, 1901. – 64 с.
16. Сикорский И.А. Душа ребенка. – К.: Изд-во А.Альмедингена, 1911. – 192 с.
17. Сковорода Г.С. Твори: В 3-х т. – К. : Наук. думка, 1972. – Т.2.: Ікона Алківіадська. – 574 с.
18. Словник синонімів української мови в 2-х т. – К.: Наукова думка, 2000. – Т. 2. – 955 с.
19. Хьел А., Зиглер Д. Теория личности: Учебное пособие: Пер. с англ. – С.-Петербург: Питер, 1997. – 608 с.
20. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: В 6-и т. – М.: Педагогика, 1988. – Т.5.: – Человек как предмет воспитания. – 528 с.
21. Ушинський К.Д. Твори в 6-и т. – Т. 4: – Людина як предмет виховання. – 518 с.
22. Франко І. Я. Жінка-мати // Друг. – 1875. – № 24. – С. 532-555.

23. Юркевич П. Д. З науки про людський дух // Вибрані твори: Пер. з рос. – К.: Абрис, 1993. – С. 115-221.

24. Penfield W., Roberts, L. Speech and Brain Mechanisms, Princeton, N. J., 0 Princeton University Press, 1959.

*Головко Н.І., Лещенко Л.П.
Київський національний економічний університет*

ТЕСТ ЯК ФОРМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасний стан розвитку вищої школи характеризується інноваційними змінами не тільки в змісті, методах, технологіях викладання, але й в удосконаленні та урізноманітненні способів контролю знань студентів.

Перевірка знань студентів в поєднанні з оцінкою – це невід’ємний елемент процесу навчання, який виступає переважно після вивчення кожного розділу програми (поточний контроль) або після завершення вивчення курсу предмета (підсумковий контроль).

Система контролю знань повинна базуватись на таких визначальних принципах: об’єктивність, комплексність, послідовність. Підсумковий контроль як невід’ємний контроль управління навчальним процесом, окрім контролю здобутих знань, має бути способом отримання повної та об’єктивної інформації про якісний стан навчання.

Система поточного контролю спрямована не тільки на визначення результатів роботи студента, але й значною мірою на вивчення та дослідження діяльності викладача.

Контроль знань студентів з одного боку фіксує ступінь засвоєння студентами знань з курсу, з іншого – стимулює та заохочує їх до поглибленого вивчення предмета. Такий контроль повинен бути спрямований на всебічне охоплення всіх видів навчальної роботи, підвищення відповідальності студентів за її виконання, кінцеву перевірку та об’єктивну оцінку їхніх знань.

Чільне місце у розвитку методики навчання іноземних мов відводиться тестовому контролю. Такий контроль знань дає змогу оптимально реалізувати у процесі навчання іноземних мов функції контролю, зокрема функцію зворотного зв’язку та контролюючу функцію, а також забезпечити дотримання таких вимог: об’єктивність, надійність, вимірюваність, цілеспрямованість, систематичність тощо. Впровадження тестової методики контролю у практику навчання іноземної мови дає змогу зробити навчання більш ефективним.